

Visszatért

*Egyszemélyes szép üzenet
Visszatért a harmadik Munkácsy is, és nekem
megáll az eszem, merthogy: „Inkább a nyugdíjat
emelték volna!”
A múltat valahogy mégiscsak el kellene törölni?*

Ezer szál köt a Munkácsy-trilógiához... Ezt a beteljesülést most úgy élem meg, mint visszatérést. Egykor az országrészek is visszatértek. (Nálunk persze megszállás volt, majd fölszabadítás, a legújabb háború alatt pedig valaki felvette a visszacsatolást, s akkor attól rettegett boldog-boldogtalan. Nyelvünk még él, lélegzik, és pontosan tükrözi az idők szavát, a műveltségi, tudásbeli, politikai és érzelmi másságot.) Az apám csak egyet láthatott a trilógiából, a testvérem, Margit, csak tudott róla, hisz huszonegy évesen belehalt a fölszabadítottságba, miközben ki sem tette a lábát az országból; a sanyarú ötvenes évekre gondolok, aztán a virágkorra a hatvanas években, amikor minden volt, csak munka nem, és nem lehettünk azok, akik és amik voltunk.

Nekem nem pusztán kép ez a három festmény, hanem a trilógia. A határozott névelő pontosít, kijelöl, meghatároz, egyedít. Az apámnak csak az Ecce homo látványa adatott meg. Munkácsy sokkal később festette, mint a másik kettőt, megfáradt, kimerült, és időközben persze rájött sok mindenre. Ezen a képén adja vissza igazán, a maga végtelenül kegyetlen valóságában a kiszolgáltatott embert; nem Istenember az Ecce homo Krisztusa, hanem ember..., megkínzott ember a kétségbeesés szélén, a „múljk el tőlem e pohár” gondolatába kapaszkodó ember, aki végül is tudja, hogy mi fog történni, tudja, hogy meg fog történni, és vállalja.

Az én apám csak az Ecce homót láthatta, nekem több jutott. Én láttam az Ecce homót akkor is, amikor egyedül volt, láttam harmadmagával, és láttam akkor is, amikor másodmagával volt,

mert a Golgotát függöny takarta. Úgy éltem meg azt a függönyt, mint elszakítást. Ennek a három festménynek együtt kell lennie! Együtt, és a kupolateremben. Ez a három kép összetartozik. Amikor együtt vannak, az ember csöndesen elmosolyodik, és szereti őket. Szereti őket; erő van bennük, hit és bizonyosság. Az ember újra csöndesen elmosolyodik, aztán újra meg újra, és tudja, hogy van föltámadás.

Ezer szállal fűződöm a Munkácsy-trilógiához. Tudtuk, hogy trilógia, az apám olvasta is a Révaiban, mi meg Margittal megtaláltuk a Tolnaiban*. (A Révait az oroszok eltűzelték, azt nem nézhettük meg, de a Tolnai megmaradt, és teljes volt, benne mindent megtaláltunk. Mindent.)

Az apám..., a nővérem..., az elfelezett házunk, az áramszünetek, a füstölgő petróleumlámpa, a kert, a padlás, a pince; a szén szaga, a száradó ölfá pattogása és a borzalom..., az agyhártyagyulladás lázálmai, a betegszoba dülöngélő fala, s újra meg újra az apám, a fölszabadított, meggörnyedt, munkától eltöltött, szegény, galambösz apám. Mesél... Mit mesélhet az akkori lehetőségeink szerint halálraítélt 5-6 éves kislányának? Arról és abból, ami a keze ügyébe kerül; a nagy Petőfi-kötet, Arany Toldija, a Munkácsy-reprodukció a kiszolgáltatott, kigúnyolt, meghurcolt, megalázott Krisztussal. A tömeg *fesziítsd meg!*-et kiált. Hallom az őrzöngő tömeget, látom Pilátust meg a pribékeket, hallom Aranyt és Petőfit, feltűnik a nővérem okos kis feje, kedves, csöp-pentett tej arca, nagyító alatt megint Pilátus, és újra meg újra Krisztus, az Ecce homo megkínzott Krisztusa... És hallom az apámat; mesél, mesél és mesél, és visszamesél engem az életnek.

Becskereken beléptem a templomba, és mint-ha villám sújtott volna. A trilógia első darabjának elszánt, hófehér, tiszta, ártatlan Krisztusa nézett

rám. Mintha egy kis dac is felvillanna benne... Meghatódtam, megrendültem, úgy éreztem, eljött utánam Munkácsy, hisz két nappal azelőtt láttam a három képet együtt. Máig sem tudom, vázlat-e, vagy másolat... Én akkor szinte fel se fogtam, nem is értettem, csak mintegy varázsszóra otthon találtam magam. Áradó, néma boldogság, otthon voltam abban a konok, nyugodt Krisztusban, s ott volt minden, ami volt s van, hogy lehessen, ami lesz. Ott volt a gyerekkorom, a nagymama fekete fejkendője, a hangja, a Mennye királyné asszonya, az új templom tömjénillata, az öreg templom szépséges mennyezete, az enyészet ellen hadakozó szülővárosom, Zombor; ott volt korlátok közé szorított, szegény anyanyelvünk, s az, hogy nemcsak a születések, de a temetések száma is csökken... Megleltem hazámat. Munkácsy akkor hazavezetett, s most megint ezt teszi. Én most nem Pilátus hófehér Krisztusára és nem a Golgota istenemberére, hanem az Ecce homo Krisztusára gondolok, az elárult, megcsúfolt és magára maradt emberre, aki föl fog támadni.

Az ezer szál egyike egészen új, kétségbeejtő és végtelenül fájdalmas. Ez a legerősebb, legke-

gyetlenebb szál, nem oldhatja, nem is oldja békévé az emlékezés.

A debreceni szemklinika rettenetes, végzetes diagnózisa után... hirtelenében... a kétségbeesés szélén a bezárult lehetőségek közül Munkácsy Krisztusához menekültünk. A kupolateremben egyedül voltunk a három döbbenetes képpel. Neki, gyengénlátó lévén, egészen közel kellett mennie hozzájuk, és ő pont az Ecce homóhoz ment..., az apám Ecce homójához. Állt a hatalmas kép bal sarkánál elveszve, egyedül, magányosan, kiszolgáltatva, némán: Ecce homo... Én őt nem mesélhettem vissza.

Elvégeztetett. Elvégeztetett, és visszatért a Golgota, a trilógiának talán a legmegrázóbb része. Most, hogy végleg együtt vannak, csendesen elmosolyodom, aztán megint és megint, és remélem, hogy látjuk, hogy ez jó, és lesz este, és lesz reggel.

2019. január 19.

* Tolnai új világlexikona, az általános tudás és műveltség tára (Tolnai Nyomdai Műintézet és Kiadóvállalat Részv.-társ. kiadása, 1926–1930)

